

КОНЦЕПТ ПОРІВНЯННЯ У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Ікалюк Л.М. (м. Івано-Франківськ)

The article deals with the concept of comparison in Old English. The object of the research is the conceptual field of comparison in Old English. The research shows that the mapping of some information from the source domain onto the target domain in conceptual metaphors preserves structural features of the source domain. The text analysis defined the main source and target domains in the Old English conceptual field of comparison: OBJECT, PHYSICAL WORLD, MENTAL WORLD, ABSTRACTION, PERSON, FAUNA, and FLORA.

Антропоцентризм відіграє значиму роль у сучасному лінгвістичному дослідженні. Вивчення мови відбувається у безперервному зв'язку із свідомістю людини, оскільки дослідження мови у її статичному вимірі став просто неможливим.

Уся картина світу, мовна картина світу, зокрема, закладена у нашій свідомості у вигляді концептів, превалюючим серед яких є концепт порівняння – один із засобів пізнання світу. Оскільки, як вважає О.О.Потебня, „в кожному слові дія думки полягає в порівнянні двох мислених комплексів, двох мислених мас, однієї, що знову пізнається, яка становить питання, і пізнаної раніше, тобто тієї, яка складала вже готовий запас думки на час виникнення питання...” [5, 114]. При пізнанні нового предмету, ми неодмінно співставляємо його з уже відомими нам предметами, шукаючи подібність чи відмінність між ними, щоб збагнути саму суть цього предмету. Відповідно, порівняння притаманне будь-якій культурі, але засоби вираження даної категорії різні.

Метою нашої статті є розгляд концептуального поля порівняння у давньоанглійській мові. Слід зазначити, що категорія порівняння притаманна будь-якій мові будь-якого періоду і відображає статичний стан об'єкту, що, на перший погляд, є протиріччям тези про постійну еволюцію мови. Однак, ми розглядаємо категорію порівняння як динамічну категорію, оскільки $D=S^1+ S^2+ S^3+ \dots + S^n$, де D – вивчення еволюції порівняльної конструкції в історичному розвитку, S з надрядковим індексом – певний синхронний простір (за В.В.Михайленком [2, 21]).

У мові категорія порівняння виражається за допомогою конструкцій, основу змісту яких становить компаративна семантика [див.: 7, 30]. Загалом, „порівняльні конструкції, з одного боку, є логічно бездоганними мовними структурами, які відображають дійсність, не перекручуючи фактичного стану речей, а з іншого боку, складають основу власне метафоричного переносу значення” [1, 165]. У цьому випадку, ми маємо на увазі концептуальну метафору, тобто метафору як пізнавальний процес, а не як стилістичний засіб, оскільки людський розум співставляє семантичні концепти, які, в певній мірі, неможливо співставити, тому в основі семантичного процесу лежить процес когнітивний. Проте, І.Ф.Мішин вважає, що „механізм переносу значення ґрунтується на співставленні явищ і фактів, в яких нове метафоризоване значення слів та виразів можна пізнати на основі відомого старого” [3, 189].

Подібну думку висловлює також Рональд В. Ленекер [10, 105-106], пояснюючи здатність людини накладати структуру на наш ментальний досвід схильністю інтерпретувати нові явища, посиляючись на попередні. Основний принцип пізнання відображається на когнітивному рівні і полягає в тому, що в процесі формування концепту відправною точкою у концептуалізації чогось нового є завжди концептуалізація в рамках відомого. Неможливо отримати цілком нові знання, які не мають жодного відношення до вже відомих. Рональд Ленекер також описує, власне як будь-яке нове явище (досвід) повинне функціонувати референтом в процесі порівняння і співвідноситися з уже відомими стандартами [10, 101].

Людина мислить концептами автоматично та інтерактивно. Хоча концептуальне мислення мотивує використання та розуміння окремим мовцем, чому різні слова мають різні значення, однак не може бути причиною використання, а тим паче розуміння мови сучасними мовцями, хоча і відіграє певну роль у зміні значення слів (пор.: [8, 35-36]). Отже, картування інформації з сфери джерела на сферу референта в концептуальних метафорах зберігає структурні характеристики когнітивної типології сфер джерела [див.: 9].

Кожний поетичний образ, що бере участь в створенні метафоричного значення, як відзначає Н.В.Павлович, існує серед семантично зв'язаних образів, які в сукупності становлять модель, правило, чи парадигму, що визначає стереотипи ментального сприйняття дійсності. „Парадигма образу – це інваріант ряду схожих на нього образів, який складається з двох стійких значень, пов'язаних відношенням ототожнення” [4, 7].

Проте, в даному випадку необхідно зазначити, про яке саме значення слова йдеться мова – конотативне чи денотативне.

Г.Н.Скляревська в зазначеному питанні трактує лексичне значення слова як складну надлишкову структуру, яка складається як з денотативного змісту, так і з конотативного оточення. „За денотативною частиною лексичного значення йде конотативна, яка являє собою не конгломерат розрізнених елементів, що несуть додаткову інформацію про об’єкт (емоційних, експресивних, оціночних, асоціативних та ін.), а ієрархічно організовану систему, в якій можуть бути виділені різні рівні (конотації I, II, III і т.д.), також концентрично розташовані” [6, 15-17]. Компонент семантики, який зв’язує метафоричне значення лексеми з денотативним, Г.Н.Скляревська визначає як „символ метафори”, „який у вихідному номінативному значенні відноситься до сфери конотації і входить в денотативний зміст в якості ядерних (диференційних) сем і є основою значенневих перетворень в процесі метафоризації” [6, 47].

Виходячи з вищесказаного, метафоричні вирази, в нашому випадку порівняльні конструкції, існують в рамках концептуального або метафоричного поля поряд з функціонально-семантичним полем [див.: 1, 139]. Метафоричне поле, на думку Г.Н.Скляревської, володіє не тільки всіма особливостями семантичного поля, включаючи тематичні групи, синонімічні ряди та антонімічні пари, словотворчі гнізда та полісемію, але й цілком ним визначається [6, 115].

У межах концептуального поля метафоричні переноси в мові відбуваються у визначених напрямках від одної семантичної сфери до іншої, іншими словами метафоричне картування відбувається з сфери джерела на сферу референта.

Г.Н.Скляревська виділяє переноси (картування) за наступними схемами [6, 80]:

ПРЕДМЕТ → ПРЕДМЕТ

ПРЕДМЕТ → ЛЮДИНА

ПРЕДМЕТ → ФІЗИЧНИЙ СВІТ

ПРЕДМЕТ → ПСИХІЧНИЙ СВІТ

ПРЕДМЕТ → АБСТРАКЦІЯ

ТВАРИНА → ЛЮДИНА

ЛЮДИНА → ЛЮДИНА

ФІЗИЧНИЙ СВІТ → ПСИХІЧНИЙ СВІТ

Для того, щоб визначити метафоричні картування у межах концептуального поля давньоанглійської мови, ми дослідили Книгу Псалмів, написану давньоанглійською мовою. Проаналізувавши сфери джерела та референта, слідом за Г.Н.Скляревською, ми виділили наступні картування:

ПРЕДМЕТ → ФІЗИЧНИЙ СВІТ

Psalm 89:37

bið him weorðlic **setl** on minre gesihðe sunnan anlic and swa **mona** meahhte on heofenum, þe is ece gewita æhwær getreowe.

ПРЕДМЕТ → АБСТРАКЦІЯ

Psalm 58:7

swa his **bogan** bendeð, oðþæt bitere eft adl on seteð, swa his **geearnuncg** byð.

ЛЮДИНА → ЛЮДИНА

Psalm 19:5

Seo **sunne** arist swiðe ær on morgen up swa swa **brydguma** of his brydbure,
And heo yrnð swa egeslice on hyre weg swa swa gigant yrnð on his weg.

ЛЮДИНА → ФІЗИЧНИЙ СВІТ

Psalm 1:4

Ac þa unrihtwisan ne beoð na swylce, ne him eac swa ne limpð, ac **hi** beoð **duste** gelicran þonne hit wind toblæwð.

ЛЮДИНА → РОСЛИННИЙ СВІТ

Psalm 1:3

Him byð swa þam **treowe** þe byð aplantod neah wætera rynum

ЛЮДИНА → ПРЕДМЕТ

Psalm 2:9

And ic gedo þæt þu heora wyldst mid isernre gyrdе, and **hi** miht swa eaðe abrecan swa se croccwyrhta mæg ænne **croccan**.

ЛЮДИНА → ТВАРИННИЙ СВІТ

Psalm 7:2

Þæt næfre mine **fynd** ne gripen mine sawle swa swa **leo**, forþam ic nat ealles hwa me ahredde and gehæle butan þu wylle.

ЛЮДИНА → ПСИХІЧНИЙ СВІТ

Psalm 89:8

þu eart mægena god, mihtig drihten; nis **þe** ealra gelic ahwær on spedum, is þin soðfæstnes symble æghwær.

ПСИХІЧНИЙ СВІТ → ФІЗИЧНИЙ СВІТ

Psalm 12:6

Godes **word**, cwæð David, beoð swiþe soð and swiðe clænu; hy beoð swa hluttur swa þæt **seolfor** þe byþ seofon siðon amered syþþan se ora adolfen byð.

ПСИХІЧНИЙ СВІТ → АБСТРАКЦІЯ

Psalm 38:4

Forþæm min **unriht** me hlypð nu ofer heafod, and swa swa hefig **byrðen** hy synt gehefegode ofer me.

ПСИХІЧНИЙ СВІТ → ПСИХІЧНИЙ СВІТ

Psalm 48:6

Forþam him com swa hrædlic **sar** and wracu swa þam cennendan wife cymð færlic **sar**.

ПСИХІЧНИЙ СВІТ → ЛЮДИНА

Psalm 73:5

þanon forð becom fæcne **unriht**, swa swa hit of **gelynde** lungre cwome

ПСИХІЧНИЙ СВІТ → ПРЕДМЕТ

Psalm 109:18

He hine gegyrede mid grame wyrgðu, swa he hine **wædum** wræstum geteode, and sio his innað ywde swylce wan wætere gelic and wynele, se þe banes byrst beteð and hæleð.

ФІЗИЧНИЙ СВІТ → ФІЗИЧНИЙ СВІТ

Psalm 33:7

He gegaderode eall **sæwætru** tosomne, swylce **hi** wæron on anum cylle.

ФІЗИЧНИЙ СВІТ → ТВАРИННИЙ СВІТ

Psalm 114:6

Beorgas wæron bliðe, gebærdon swa **rammas**; wurdan gesweoru on seledreame, swa on sceapum beoð sceone lambru.

ФІЗИЧНИЙ СВІТ → ПРЕДМЕТ

Psalm 104:6

He **nywolnessa** neoðan swa swa **ryfte** him to gewæde woruhte swylce; standað ofer mannum muntas on wæterum.

ТВАРИННИЙ СВІТ → ПСИХІЧНИЙ СВІТ

Psalm 42:1

Swa **heort** wilnað to wætre þonne he werig byð ofþe ofþyrst, swa wilnað min **saw**l and min mod to þe, Drihten.

ТВАРИННИЙ СВІТ → ФІЗИЧНИЙ СВІТ

Psalm 78:27

Him þa eac feoll ufan flæsc to genihte; swa sand sæs oððe þiss swearte **dust** coman gefiðrade **fugelas** swylce.

АБСТРАКЦІЯ → ПСИХІЧНИЙ СВІТ

Psalm 48:10

Swa swa þin **nama** is tobræd and gemyclad geond ealle eorðan, swa ys eac þin **lof**.

АБСТРАКЦІЯ → ФІЗИЧНИЙ СВІТ

Psalm 102:11

Dagas mine gedruran swa se deorca **scua**, and ic hege gelic, swa hit hraðe weornað.

АБСТРАКЦІЯ → АБСТРАКЦІЯ

Psalm 90:4

For þinum eagam, ece drihten, þusend **windra** bið þon anlicast, swa **geostran dæg** gegan wære;

АБСТРАКЦІЯ → ТВАРИННИЙ СВІТ

Psalm 103:15

beoð mannes **dagas** mawenum **hege** æghwær anlice, eorðan blostman, swa his lifdagas læne syndan.

Як показав текстовий аналіз, картування, запропоновані Г.Н.Скляревською, частково знайшли своє втілення у нашій вибірці. Так, переноси за схемами: ПРЕДМЕТ → ПРЕДМЕТ; ПРЕДМЕТ → ЛЮДИНА; ПРЕДМЕТ → ПСИХІЧНИЙ СВІТ; ТВАРИНА → ЛЮДИНА та ФІЗИЧНИЙ СВІТ → ПСИХІЧНИЙ СВІТ не відображенні повністю в концептуальному полі порівняння у проаналізованих нами текстах давньоанглійською мовою, натомість можна спостерігати інші картування, не зазначені Г.Н.Скляревською. Тому, на наш погляд, метафоричне картування схематично слід зображувати не односторонньо (→), а взаємодіючі (↔): ПРЕДМЕТ ↔ ФІЗИЧНИЙ СВІТ; ПРЕДМЕТ ↔ АБСТРАКЦІЯ; ЛЮДИНА ↔ ТВАРИННИЙ СВІТ та ін.

Література

1. **Глазунова О.И.** Логика метафорических преобразований. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, - 2000. – 190с.
2. **Михайленко В.В.** Парадигма імператива (на прикладі давньоанглійської та інших давньогерманських мов). – Чернівці: „Рута”, 2001. – 302с.
3. **Мишин И.Ф.** Стилиевые транспозиции метафорических средств во французском языке // Филология и культура: Материалы III-й международной научной конференции 16-18 мая 2001 г. / Отв. ред. Н.Н.Болдырев: В 3 ч. Ч. 1. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г.Р.Державина, 2001. – С. 189-190.
4. **Павлович Н.В.** Язык образов. Парадигмы образов в русском поэтическом языке. – М.: Наука, 1995. – 491с.
5. **Потебня А.А.** Теоретическая поэтика. – М.: Высшая школа, 1990. – 344с.
6. **Скляревская Г.Н.** Метафора в системе языка. – СПб.: Наука, 1993. – 151с.
7. **Шаповалова Н.** Функціонально-семантична категорія порівняння в сучасній українській мові // Семантика і прагматика граматичних структур: Зб. наук. пр. / А. Загнітко (ред.); Донецький держ. ун-т. – Донецьк, 1998. – С. 30-36.
8. **Gibbs, Raymond W.** What's cognitive about cognitive linguistics? // Cognitive Linguistics in the Redwoods: The Expansion of a New Paradigm in Linguistics. Cognitive Linguistic Research, 6. – Berlin: Mouton de Gruyter, 1996. – С. 27-53.
9. **Lakoff, George.** The Invariance Hypothesis: Is abstract reason based on image-schemas? // Cognitive Linguistics. – 1990. – 1-1. – С.39-74.
10. **Langacker, Ronald W.** Foundations of Cognitive Grammar. Volume I: Theoretical Prerequisites. – Stanford: Stanford University Press, 1987. – 516с.